

UTICAJ PSIHIJATRIJSKOG VEŠTAČENJA NA OSTVARIVANJE PRAVA ŽRTAVA U KRIVIČNOM POSTUPKU

Tijana KOSTIĆ *

„Pravda je stalna i neprekidna volja da svako dobije ono što mu po pravu pripada“ – Ulpijan

U radu se najpre razmatra pitanje da li oštećeni ima pravo da predlaže veštačenje u krivičnom postupku u kome nema svojstvo stranke, i s tim u vezi se ukazuje na potrebu usklađivanja zakonskih rešenja sa aktuelnom sudskom praksom. Potom se kroz primere iz sudske prakse skreće pažnja na neophodnost blagovremenog određivanja ove dokazne radnje, čije propuštanje može imati posledice kako po žrtvu, tako i po sam tok krivičnog postupka. Iako je odlučivanje o pravima žrtve u nadležnosti suda, psihijatrijsko veštačenje može biti vrlo značajno u ostvarivanju posebnog vida zaštite žrtve kao svedoka, putem ukazivanja sudu od strane veštaka na razloge zbog kojih bi trebalo da joj se odredi status posebno osetljivog svedoka. Na kraju rada se ističe i da se uskraćivanjem žrtvi mogućnosti predlaganja veštačenja osujećuje njeno pravo na dosuđivanje imovinskopravnog zahteva kada se on odnosi na naknadu štete, a koje je jedno od njenih osnovnih prava koja joj se garantuju Zakonikom o krivičnom postupku.

Ključne reči: žrtva, psihijatrijsko veštačenje, krivični postupak, svedok

* Advokat. E-mail: advokat.tijanakostic@gmail.com

Značaj veštačenja kao dokazne radnje u postupku i (ne)mogućnost njegovog predlaganja od strane oštećenog

Jedan od preduslova efikasnog krivičnog postupka, koji mora biti brz, ekonomičan i zakonit, je i kvalitetno obavljeno veštačenje. Ovo važno dokazno sredstvo se sastoji u obavezi veštaka, kao lica sa odgovarajućim stručnim znanjem, da utvrdi ili oceni određene činjenice u postupku. Stvar je faktičke procene kada je neophodno da se ono odredi (Stojanović i sar., 2018, str. 364), a zavisno od faze i vrste krivičnog postupka naredbu o veštačenju donosi po pravilu javni tužilac ili sudija, odnosno veće. Iako sam proces veštačenja može usporiti postupak, to ne bi smeo biti razlog njegovog izbegavanja. S druge strane, svakako ga ne bi trebalo ni određivati onda kada je potrebno utvrditi činjenice za koje je dovoljno i opšte obrazovanje (Grubač, Vasiljević, 2014, str. 247). Treba imati u vidu da veštaci ne mogu uvek da odgovore na sva zadata pitanja sa potpunom sigurnošću, već to često čine samo sa izvesnim stepenom verovatnoće. Stoga bi nalazi i mišljenja veštaka uvek morali biti podvrgnuti kritičkoj analizi suda, koji ocenu ovog dokaza vrši po slobodnom uverenju, i u odnosu na rezultate drugih dokaza izvedenih tokom postupka. Iako je mogućnost sudije da ceni mišljenje veštaka manja nego kod drugih dokaznih sredstava, ona nikako ne sme biti potpuno isključena (Vasiljević, 1981, str. 345). Na žalost, u praksi nije retkost da izostaje potreban kritički pristup analizi veštačenja, što može dovesti u pitanje zakonitost i pravičnost odluke suda.

Od posebnog značaj je i pitanje u kojoj meri se od strane organa postupka proverava nivo stručnosti veštaka. Kompetentnost veštaka doprinosi ostvarivanju prava na pravično suđenje koje je jedno od osnovnih prava, ne samo okrivljenog, već i lica oštećenog izvršenim krivičnim delom. To znači da pored okrivljenog, i oštećeni ima interes da se veštačenje obavi stručno i savesno, odnosno od strane veštaka čiji će nalaz i mišljenje biti dat u skladu sa pravilima nauke i struke, istinito i objektivno (Žarković i sar., 2018, str. 9). Međutim, čini se da je ovaj interes oštećenog od strane zakonodavca prilično zanemaren već samim tim što mu nije data mogućnost čak ni predlaganja ove dokazne radnje. To nedvosmisleno proizilazi iz odredbi člana 117 st. 1 ZKP kojim je propisano da pored organa postupka koji može po službenoj dužnosti odrediti veštačenje, predlog za određivanje veštačenja mogu dati samo stranke i branilac. Stoga je jasna namera zakonodavca da uskrati mogućnost predlaganja ovog dokaznog sredstva i oštećenom osim u

slučajevima kada je privatni tužilac ili kada je preuzeo krivično gonjenje od javnog tužioca. To je učinjeno stavom 4 ovog člana, koji se odnosi na troškove veštačenja tako što je propisano da organ postupka ima mogućnost da unapred zahteva polaganje novčanog iznosa za troškove veštačenja, kako od okrivljenog i branioca, tako i od oštećenog kao tužioca ili privatnog tužioca. S obzirom na to da je jedno od osnovnih prava oštećenog i pravo da predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja (člana 50 st. 1 tač. 2 ZKP) propuštanjem da se u okviru člana 117 stav 1. pravo predlaganja veštačenja dozvoli i oštećenom koji nije stranka, ove dve odredbe stavlja u direktnu suprotnost. Da nije u pitanju propust, već namera zakonodavca da oštećenom uskrati ovo pravo, potvrđuje i st. 3 člana 117 kojim je propisano da samo okrivljeni i njegov branilac imaju pravo žalbe protiv rešenja kojim je u fazi istrage javni tužilac odbio njihov predlog za određivanje veštačenja.

Pored toga što oštećeni ne može predložiti bilo koju vrstu veštačenja, čak i kada se predmet veštačenja odnosi na njega, u situaciji kada je takvo veštačenje određeno, bilo po službenoj dužnosti ili po predlogu stranke odnosno branioca, organ postupka nema nikakvu obavezu da o donetoj naredbi obavesti oštećenog. Naime, shodno članu 117 st. 5 ZKP-a kada se veštačenje određuje nakon potvrđivanja optužnice, odnosno od strane suda, naredba o veštačenju dostavlja se strankama, ali ne i samom oštećenom čak ni kada je on predmet veštačenja. Ni u tom slučaju ne postoji obaveza organa postupka da dostavi veštačenje oštećenom, odnosno njegovom punomoćniku ukoliko ga ima. To proizilazi i iz određivanja same sadržine naredbe u članu 118 st. 1 tač. 7 ZKP-a kojim je određeno da veštak mora da se obaveže da svoj nalaz i mišljenje dostavi u dovoljnom broju primeraka za sud i stranke. Samim tim jedino kada je oštećeni preuzeo ulogu tužioca ili je privatni tužilac, biće mu kao stranci u postupku dostavljeno veštačenje od strane suda. To znači da oštećeni, bez obzira da li ima ili ne ulogu svedoka u postupku, ne samo da nema mogućnost da stavi predlog za određivanje veštačenja, već se i ne obaveštava o veštačenju odnosno o donošenju naredbe, čak ni kada je on sam predmet veštačenja, niti mu se dostavlja nalaz i mišljenje kao rezultat tog veštačenja.

Ipak, i pored toga što je mogućnost predlaganja veštačenja data samo strankama i braniocu, u praksi se ovo pravo, iako nije ustanovljeno zakonikom, daje i oštećenima. Na sednici krivičnog odeljenja ASKr od 19.10.2016. iznet je stav da i oštećeni spada u krug ovlašćenih lica koja mogu predložiti određivanje veštačenja, shodno članu 50 ZKP, (Ilić i sar., 2018, str. 394). Istovremeno, dešava se da u situaciji kada postoji takav

predlog oštećenog, organ postupka ukoliko ga smatra opravdanim određuje veštačenje po službenoj dužnosti. Polazeći od toga da sama praksa već godinama pokazuje opravdanost ovakvog postupanja, trebalo bi *de lege ferenda* dati mogućnost i oštećenom da predloži veštaka, kao i da postavi pitanja na koja on treba da odgovori, i to tako što bi u stavu 1 i 2 člana 117 ZKP pored stranke i branioca, bio dodat kao mogući predlagač i oštećeni. Samim tim trebalo bi oštećenog uvrstiti i u krug lica koja mogu izjaviti žalbu protiv rešenja donetog od strane javnog tužioca u istrazi kojim se odbija njegov predlog za određivanje veštačenja.¹

Pored prava koja se odnose na predlaganje veštačenja, okrivljeni i branilac imaju i pravo da, nakon što organ postupka odredi veštačenje, angažuju stručnog savetnika. Van istrage ovo pravo pripada i javnom tužiocu,² kao i privatnom tužiocu, kao stranci, ali ne i oštećenom. Zapravo, u fazi istrage ne postoji nikakva mogućnost da oštećeni angažuje stručnog savetnika, za razliku od glavnog pretresa, gde postoji izuzetak koji se odnosi na slučaj preuzimanja krivičnog gonjenja od javnog tužioca, kada stupa na mesto stranke u postupku. Uključivanje stručnog savetnika u postupak se ostvaruje dostavljanjem sudu punomoćja kojim je ovlašćen na to od stranke. Zakonodavac je članom 125 st. 3 predvideo da oštećeni kao tužilac, i okrivljeni, imaju pravo da organu postupka podnesu zahtev za postavljanje stručnog savetnika, ali kako oštećeni ovu ulogu može imati tek nakon potvrđivanja optužnice, jedino sud može postaviti stručnog savetnika oštećenom kao tužiocu.³ Ukoliko bi takav zahtev oštećenog kao tužioca bio odbijen, njemu je data mogućnost da podnese žalbu o kojoj odlučuje veće.

Stručni savetnik u krivičnom postupku u izvesnom smislu ima „kontrolnu“ funkciju u odnosu na nalaz i mišljenje koje daje veštak određen od strane organa postupka. On ima određena prava i dužnosti koja se odnose na njegovu procesnu inicijativu i to ne samo u odnosu na određeno veštačenje već i u odnosu na aktuelna pitanja u domenu njegove stručnosti i iskustva. Stoga, iako je bila očigledna intencija zakonodavca prilikom donošenja ZKP-a iz 2011. da maksimalno ograniči mogućnost oštećenog da utiče na tok postupka, u cilju postizanja

¹ O žalbi protiv ovog rešenja odlučuje sudija za prethodni postupak u roku od 48 časova (član 117 stav 3 ZKP).

² Javni tužilac može angažovati stručnog savetnika tek posle potvrđivanja optužnice. S praktične strane, nije potpuno jasno na koji način će javni tužilac kao stranka u postupku ovlastiti lice koje izabere za stručnog savetnika. Član 125 stav 2 ZKP propisuje da će to biti učinjeno davanjem punomoćja licu izabranom za stručnog savetnika.

³ Privatni tužilac nema pravo na postavljanje stručnog savetnika od strane suda.

pravičnosti postupka *de lege ferenda* bi trebalo omogućiti oštećenom pravo na angažovanje stručnog savetnika i kada on nije stranka u postupku.

Psihijatrijsko veštačenje u krivičnom postupku

Pored opštih odredbi o veštačenju, zakonom su detaljnije regulisana i tri posebna slučaja veštačenja koja su medicinskog karaktera: veštačenje telesnih povreda, veštačenje leša i psihijatrijsko veštačenje. U pogledu ostvarivanja prava žrtava krivičnih dela sa elementima nasilja poseban značaj imaju upravo psihijatrijsko i veštačenje telesnih povreda žrtve. Psihijatrijsko veštačenje kao dokazno sredstvo u sudskom postupku je proces koji se sastoji od većeg broja medicinskih radnji putem kojih veštak psihijatar treba da utvrdi duševno zdravlje osobe koju veštači. Davanju njegovog stručnog nalaza i mišljenja prethodi upoznavanje sa predmetom, proučavanje postojeće medicinske dokumentacije osobe koja se veštači, kao i njen pregled (Kovačević, 2008, str. 256). S obzirom na razvoj i različitost naučnih disciplina u okviru psihijatrije nameće se pitanje da li je za kvalitetno veštačenje dovoljna garancija to što je neko psihijatar, ili je potrebno da poseduje određene specijalizacije unutar psihijatrije (Žarković, 2018, str. 5). Sigurno je da ne može biti svejedno da li se veštači sposobnost žrtve da svedoči u postupku, ili se veštači činjenica da li je okrivljeni izvršio krivično delo usled zavisnosti od alkohola ili narkotika. Polazeći već samo od ovog primera, jasno je da nesumnjivo postoji potreba za dodatnim specijalizacijama veštaka, a na čemu se u našoj sudskoj praksi još uvek ne insistira, kao što se u dovoljnoj meri ni ne proverava kvalifikovanost veštaka.

Iako se analizom statističkih podataka utvrđuje da se u krivičnim predmetima obično angažuje više veštaka⁴ nije retkost da istim veštacima, bude naredbama povereno, veštačenje i okrivljenog i oštećenog. Tako se dešava da isti veštak bude određen da procenjuje uračunljivost okrivljenog u vreme izvršenja na primer krivičnog dela silovanja i sposobnost svedočenja žrtve kod koje je prisutan posttraumatski stres kao posledica izvršenog krivičnog dela.

Odredbe o psihijatrijskom veštačenju u ZKP se odnose na razloge zbog kojih postoji potreba da se ono obavi, i ciljeve koji se žele postići, iako sam način i zadaci nisu određeni, kao što je to zakonodavac učinio kod odredbi koje se odnose na veštačenja telesnih povreda. Psihijatrijskom veštačenju mogu biti podvrgnuti kako okrivljeni tako i

⁴ <https://www.mpravde.gov.rs/files/Vestacenje%20Vestaka.pdf>.

svedoci. Postoje tri razloga zbog kojih se može odrediti psihijatrijsko veštačenje okrivljenog, od kojih se prva dva vezuju za vreme izvršenje dela, a treći za sam krivični postupak. Ti razlozi su: 1. sumnja u uračunljivost okrivljenog u odnosu na izvršeno delo, odnosno sumnja da je ona bila isključena ili samo smanjena; 2. sumnja da je krivično delo okrivljeni izvršio usled zavisnosti od upotrebe alkohola ili opojnih droga; 3. sumnja o (ne)sposobnosti okrivljenog da učestvuje u postupku usled duševnih smetnji (član 131 st. 1 ZKP).

Za razliku od okrivljenog, svedok će biti psihijatrijski veštačen samo u cilju utvrđivanja eventualnog postojanja duševnih smetnji u toku postupka i njegove sposobnosti svedočenja.⁵ Kada se veštačenjem utvrdi da postoji neka duševna smetnja kod svedoka, veštak će dati mišljenje da li ona isključuje sposobnost njegovog svedočenja, odnosno u kojoj meri ona utiče na njegovu sposobnost da svedoči. Određivanje ovog veštačenja predstavlja samo mogućnost koja organu postupka stoji na raspolaganju u slučaju sumnje, za razliku od sumnje u odnosu na psihičko stanje okrivljenog koja stvara obavezu određivanja njegovog psihijatrijskog veštačenja (Ilić i sar., 2018, str. 423).

Potreba za psihijatrijskim veštačenjem žrtve i ostvarivanje prava na posebnu zaštitu tokom svedočenja

Iako bi veštačenje svedoka trebalo odrediti samo kada postoji sumnja u njegovu sposobnost da prenese svoja saznanja ili opažanja u vezi sa predmetom krivičnog dela (čl. 131 st. 2 ZKP), u praksi se najčešće određuje psihijatrijsko veštačenje oštećenih kao svedoka iako ne postoji bilo kakva sumnja u pogledu sposobnosti njihovog svedočenja. Zapravo, oštećeni će se veštačiti na ovu okolnost jedino kada ima i ulogu svedoka, bez obzira da li će se tokom postupka koristiti svojim pravom da ne svedoči, ukoliko za to postoje zakonski uslovi. Kod težih krivičnih dela sa elementom nasilja po pravilu oštećeni je i svedok.

Polazeći od toga da psihijatrijsko veštačenje predstavlja procenjivanje duševnog zdravlja, odnosno ličnosti, sposobnosti i ponašanja neke osobe u odnosu na određeni pravni propis (Kovačević, 2008, str. 257), postavlja se pitanje u kom obimu je veštak obavezan da poznaje određene pravne propise? Da li veštak može, i u kojoj meri,

⁵ Ovakvom formulacijom isključena je mogućnost veštačenja, odnosno utvrđivanja postojanja duševnih smetnji oštećenog u vreme izvršenja krivičnog dela, koje pitanje nekada može biti značajno za određivanje pravne kvalifikacije (npr. kod krivičnog dela obljube nad nemoćnim licem).

izaći iz zadatih okvira pitanja koja su mu postavljena donetom naredbom o veštačenju? Iako se veštačenje ne sme odnositi na pravna pitanja, često se i kod medicinskim veštačenja dešava da se izadje iz zadatih okvira ove dokazne radnje. Naime, psihijatrijski veštaci ne samo da utvrđuju činjenice, već ih često i vrednuju u svom mišljenju, što u praksi narušava zakonom ustavnovljen koncept podele činjenično-psihijatrijskih i normativno-pravnih nadležnosti izmedju sudije i veštaka psihijatra u krivičnom postupku (Drakić, 2012, str. 202). Prekoračenje granice veštačenja često je prisutno u odnosu na pitanje uračunljivosti okrivljenog, koju kao pravno pitanje rešava sud na osnovu nalaza i mišljenja veštaka (Grubač, Vasiljević, 2014, str. 347). Ovo jer se veštaci neretko upuštaju u ovu pravnu ocenu izjašnjavajući se da je kod okrivljenog postojalo stanje „smanjene uračunljivosti, ali ne bitno“, što je zakonski nepostojeća kategorija uračunljivosti” (Mrvić-Petrović i sar., 2015, str. 273). Prema stavu iz odluke Okružnog suda u Beogradu Kž. br. 2620/02 od 27.12.2002. godine – kada veštak iznese svoje mišljenje o nekim pravnim pitanjima, to znači da je izašao iz okvira svojih ovlašćenja, pa će sud moći da uvaži samo deo nalaza iz oblasti stručnog znanja veštaka, na osnovu kojeg će doneti odluku.

Psihijatrijsko veštačenje može imati uticaj i na određivanje posebnog statusa oštećenog kao svedoka, kao i na ostvarivanje nekih od njegovih prava. Naime, ono, pre svega, može imati uticaj u donošenju odluke da se oštećenom koji treba da svedoči pruži poseban vid zaštite putem određivanja statusa posebno osetljivog svedoka. Ovu odluku donosi organ postupka (javni tužilac u istrazi, na glavnom pretresu sud), ukoliko su ispunjeni uslovi propisani članom 103 ZKP-a. U ovoj proceni javnom tužiocu i sudu pomoć mogu pružiti veštaci svojim stručnim nalazom i mišljenjem, tako što će ukazati na postojanje razloga koji mogu biti od značaja prilikom procene ispunjenosti uslova.

Iako veštaci nisu ovlašćeni zakonikom da predlažu određivanje ovog statusa svedoku, to se nekada u praksi ipak dešava. U tim situacijama, kada veštak psihijatar predloži primenu ovog instituta, on u tom delu izlazi iz okvira svoje struke i zalazi u domen rada suda. U predmetu Višeg suda u Beogradu K. 471/19 koji se vodio zbog izvršenja dva krivična dela trgovine ljudima iz člana 388 KZ, javni tužilac je obema oštećenima odredio status posebno osetljivog svedoka, nakon čega je odredio njihovo psihijatrijsko veštačenje na okolnost sposobnosti svedočenja. Iako su ispitane u istrazi, na glavnom pretresu one su ponovo, i to u dva navrata, po naredbi suda dopunski veštačene od strane istih veštaka. naredbi kojom je određeno dopunsko veštačenje i to o procesnoj

sposobnosti oštećenih da učestvuju u daljem toku glavnog pretresa, od veštaka je traženo i da se posebno izjasne „da li postoje zdravstveni razlozi da oštećene dalji tok glavnog pretresa prate iz posebnih prostorija putem video konferencijske veze“. Prema zaključku veštaka status posebno osetljivog svedoka na glavnom pretresu trebalo je odrediti samo jednoj oštećenoj, s tim da se davanje iskaza obavi u posebnim uslovima, dok u odnosu na drugu oštećenu nije dat ovaj predlog. Na taj način su veštaci mimo zadatog pitanja, direktno uticali na odluku suda da se jedna od dve oštećene ispita kao svedok koji nije posebno osetljiv, bez obzira što je ona ovaj status već dobila rešenjem javnog tužioca u istrazi.

Bez obzira na to što praksa daje različite odgovore u pogledu pitanja da li jednom određen status posebno osetljivog svedoka važi do okončanja postupka, veštak nikako ne može biti ovlašćen za predlaganje njegovog određivanja. On može u okviru zadatog pitanja ukazati sudu na osetljivost svedoka usled, na primer lošeg zdravstvenog stanja, posledica izvršenog krivičnog dela ili drugih okolnosti, ali ne može predlagati određivanje ovog statusa svedocima, kao što ne može predlagati sudu i da ne odredi ovaj status, odnosno da ga ukine.

Neophodnost pravovremenog određivanja veštačenja žrtve kao svedoka

Suprotno prethodno datom primeru, u nekim slučajevima zakasnelim određivanjem psihijatrijskog veštačenja žrtve mogu biti direktno ugrožene, kao i sam postupak. U istrazi koju je vodilo Više javno tužilaštvo u Sremskoj Mitrovici zbog krivičnog dela trgovine ljudima, oštećena, kod koje, su prema postojećoj medicinskoj dokumentaciji, dijagnostifikovane smetnje u razvoju, je od strane svog oca seksualno eksploatisana, i to tako što ju je on predavao i prodavao radi pružanja seksualnih usluga, na ime čega je uzimao novac ili primao drugu korist (šporet, namirnice, garderobu...). Oštećena je ispitana kao svedok, i to nakon što je sa njom neposredno pre ispitivanja razgovor obavio psiholog, prema čijoj proceni nije bilo smetnji za njeno svedočenje. Ispitivanje je trajalo više sati, a zbog iscrpljenosti oštećene moralo je biti prekinuto i nastavljeno narednog dana. Dodatnu zbunjenost oštećene izazivali su verbalni sukobi javnog tužioca, punomoćnika oštećene i branilaca u pogledu dozvoljenosti pitanja koja su joj postavljana, vođenja zapisnika, što je sve stvorilo atmosferu koja nije pogodna za ispitivanje žrtve ovog teškog krivičnog dela. Tek nakon pet meseci od

njenog ispitivanja, od strane javnog tužioca je određeno i njeno neuropsihijatrijsko veštačenje kojim je utvrđeno da ona nije procesno sposoban svedok. Prema mišljenju komisije neuropsihijatarata „nedovoljna mentalna razvijenost oštećene kompromitovala je njenu sposobnost da shvati prirodu i svrhu krivičnog postupka, razume procesne radnje i njihove posledice, kao i da prati tok krivičnog postupka i adekvatno odgovara na pitanja stranaka.“

U praksi se dešava da i pored predloga žrtve da joj se prilikom svedočenja odredi status posebno osetljivog svedoka, javni tužilac ne odlučuje o ovom njenom predlogu. U tim situacijama, samim preduzimanjem dokazne radnje ispitivanja svedoka bez donošenja odluke o određivanju ovog statusa, faktički se može smatrati da je predlog odbijen, iako se dešava da iz kasnije obavljenog psihijatrijskog veštačenja proizilazi da je to bilo potrebno učiniti već pre prvog ispitivanja žrtve. Nekada se dešava da čak i nakon obavljenog psihijatrijskog veštačenja žrtve, iz koga jasno proizilazi potreba da joj se odredi status posebno osetljivog svedoka, sud potpuno ignoriše njen predlog za dodelu ovog statusa, i pristupa ispitivanju svedoka bez obzira na moguće posledice predočene od strane veštaka psihijatra. To je bio slučaj u predmetu koji se vodio pred Višim sudom u Beogradu K br. 4219/10, u kom je od strane oštećene (koja je u vreme izvršenja krivičnog dela bila maloletna), i njenog punomoćnika, više puta stavljen predlog da joj se odredi status posebno osetljivog svedoka prilikom svedočenja. Iako je iz obavljenog psihijatrijskog veštačenja konstatovana njena traumatizovanost kao posledica izvršenog krivičnog dela, sud nije odlučio o ovom predlogu već je dva puta ispitivao na glavnom pretresu, od kojih jednom u prisustvu okrivljenih. Povodom ustavne žalbe oštećene, Ustavni sud Srbije je u odluci UŽ-1526/2017 od 26.03.2021. godine, između ostalih propusta, konstatovao i to da Viši sud „nije prilagodio vođenje postupka nalazu sudskog veštaka u kome je konstatovano stanje traumatizovanosti žrtve, da nije odgovorio na zahtev za dobijanje statusa posebno osetljivog svedoka, kao i u odnosu na metode ispitivanja oštećene kao svedoka, a što je dovelo do sekundarne viktimizacije oštećene“. Stoga, Ustavni sud je našao da je u ovom aspektu postupka došlo do povrede pozitivne obaveze države u odnosu na žrtvu.

Uticaj psihijatrijskog veštačenja na ostvarivanje prava žrtve na naknadu štete

Psihijatrijsko veštačenje može uticati i na ostvarivanje imovinskopravnog zahteva žrtve, koje je prvo medju pravima oštećenog propisano članom 50 ZKP-a. Osnovni uslov je da istaknut imovinskopravni zahtev bude i opredeljen, što još uvek često izostaje u praksi. Kada se ovaj zahtev žrtve odnosi na naknadu nematerijalne štete, onda nastala šteta mora biti opredeljena kako po osnovu, tako i po visini. To znači da bi trebalo, bilo da je u pitanju žrtva koja je prilikom izvršenja krivičnog dela preživela strah ili duševne patnje zbog fizičkih bolova, naruženosti ili umanjenja opšte životne sposobnosti, pored vrste osnova opredeliti i novčani iznos koji ona želi da joj okrivljeni isplati.

Dugo godina se gotovo potpuno zanemarivao problem ignorisanja ovog prava oštećenog od strane suda. Kako bi se podstakla primena odredaba ZKP koji nalažu da sud razmatra i odlučuje o ovom važnom pravu oštećenog u postupku, Vrhovni Kasacioni sud u Beogradu je 2019. godine doneo Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom i parničnom postupku. U okviru ovih smernica data je preporuka javnim tužiocima i sudijama da u cilju ostvarivanja prava oštećenog u okviru krivičnog postupka, naredbom za veštačenje prošire zadatak veštaku medicinske struke da se izjasni i o pretrpljenim vidovima nematerijalne štete. Na ovaj način bi se u većoj meri osiguralo ostvarivanje ovog prava oštećenih, jer ne bi bili primorani da u tom cilju pokreću parnični postupak, koji ih izlaže ne samo dodatnim finansijskih troškovima, već i sekundarnoj viktimizaciji. Upravo to je i osnovni razlog zbog koga se u praksi vrlo retko odlučuju na pokretanje novog postupka radi ostvarivanja naknade štete koja im nesporno pripada kada je okrivljeni oglašen krivim. Izbegavanjem suda da o ovom njihovom pravu odluči u okviru krivičnog postupka, žrtve bivaju potpuno obeshrabrene na pokretanje parničnog postupka koji prate i drugi nedostaci, kao što su nemogućnost zaštite žrtve kao tužioca, suočavanje sa okrivljenim kao tuženim, ponovno saslušanje kao stranke i veštačenje (Žarković, Kesić, Kostić, 2012, str. 324). Ipak i pored prisutne svesti o svim ovim problemima, do danas još uvek u praksi nije došlo do adekvatne primene preporuka datih u okviru Smernica Vrhovnog Kasacionog suda, što ima za posledicu da, i pored toga što se žrtve psihijatrijski veštače, one ne mogu da ostvare i svoje pravo na naknadu nematerijalne štete koju su pretrpele izvršenjem krivičnog dela prema njima.

ZAKLJUČAK

Kako je Zakonikom o krivičnom postupku u članu 50 oštećenom dato pravo da predlaže dokaze, teško se može naći opravdanje za izuzimanje oštećenog iz kruga lica kojima je dato pravo da predlažu veštačenje. S obzirom na to da se u sudskoj praksi nekada dozvoljava mogućnost predlaganja veštačenja i oštećenom iako nije stranka u postupku, trebalo bi *de lege ferenda* u članu 117 ZKP ovo pravo dati i oštećenom. Samim tim, trebalo bi oštećenom dozvoliti i da predlaže ličnost veštaka, kao i mogućnost da predloži pitanja koja bi se, od javnog tužioca ili suda, u okviru naredbe zadala veštacima. Ovo je značajno posebno kada je potrebno obaviti psihijatrijsko veštačenje, koje u nekim slučajevima može uticati i na ostvarivanje značajnih prava oštećenog u krivičnom postupku. Jedno od njih je pravo oštećenog kao svedoka, da mu od strane organa postupka bude određen status posebno osetljivog svedoka. Iako pravo predlaganja ovog statusa ne pripada i veštaku, već jedino strankama i samom svedoku, ukoliko već nije određeno po službenoj dužnosti, veštačenje oštećenog može biti značajno i za procenu suda o potrebi njegovog određivanja. Pored toga, proširivanje zadataka u okviru psihijatrijskog veštačenja žrtve i na utvrđivanje činjenica vezanih za pretrpljene vidove nematerijalne štete, može biti ključno za sud da pored odlučivanja o predmetu krivičnog postupka donese odluku i o imovinskoopravnom zahtevu oštećenog.

LITERATURA

Drakić, D. (2012) *Sukob krivičnog prava i medicinske etike i psihijatrijske nauke na primeru psihijatrijskog veštačenja*. Novi Sad: Zbornik radova Pravnog fakulteta.

Grubač, M., Vasiljević, T. (2014) *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Projuris.

Ilić, G. i sar., (2018) *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.

Kovačević, R. (2008) *Pravna medicina*. Banja Luka: Pravni fakultet u Banja Luci.

Kovačević, R. (2017) *Psihijatrijska veštačenja u sudskom postupku*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Zavod za forenzičku psihijatriju Sokolac.

Mrvić-Petrović, N., Ćirić, J., Počuča, M. (2015) 'Medicinska veštačenja u krivičnom i parničnom postupku'. *Vojnosanitetski pregled*, 72(8).

Stojanović, Z., Škulić, M., Delibašić, V. (2018) *Osnovi krivičnog i krivičnog procesnog prava*. Beograd: Advokatska komora Srbije.

Vasiljević, T. (1981) *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*. Beograd: Savremena administracija.

Vrhovni Kasacioni sud (2019) *Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku*. Beograd: Vrhovni Kasacioni sud.

Žarković, M., Bjelovuk, I., Borović, A. (2014) *Kritički osvrt na radni i obrazovni profil sudskih veštaka u pojedinim oblastima veštačenja u Republici Srbiji*. Beograd: Pravni život, Udruženje pravika Srbije.

Žarković, M., Kesić, T., Bjelovuk, I. (2015) 'Normative framework for monitoring the quality of experts'work'. *International Scientific Researching security: approaches, concepts and policies*, Ohrid, 17-33.

Žarković, M., Kesić, T., Kostić, T. (2013) 'Pravo na kompenzaciju žrtava krivičnih dela – aktuelno stanje i predlozi *de lege ferenda*', *Delikt, kazna i mogućnosti socijalne profilakse*. Beograd: Institut za sociološka i kriminološka istraživanja, 315-329.

Internet izvori

Veštačenje veštaka: Uloga sudskih veštaka u Srbiji i moguće reforme u cilju unapređenja efikasnosti kvaliteta pravde (2018). Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/files/Vestacenje%20Vestaka.pdf> (pristupljeno 28. april 2025.).

THE IMPACT OF PSYCHIATRIC EXPERT EVALUATION ON THE EVALUATION ON THE REALIZATION OF VICTIMS' RIGHTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The paper first examines the question of whether an injured party has the right to propose expert examination in criminal proceedings in which they do not have the status of a party, highlighting the need to align legal provisions with current judicial practice. Through examples from judicial practice, attention is drawn to the necessity of timely ordering this evidentiary action, the omission of which can have consequences for both the victim and the course of the criminal proceedings. Although decisions regarding victims' rights fall within the court's jurisdiction, the paper emphasizes the importance of psychiatric expert examination in achieving a specific form of victim protection as a witness, by having the expert indicate reasons why the court should grant them the status of a particularly vulnerable witness. By denying the victim the opportunity to propose an expert examination, they are automatically deprived of the right to have a property claim adjudicated, which is one of their fundamental rights guaranteed by the Criminal Procedure Code.

Keywords: victim, psychiatric expert examination, criminal procedure, witness

© 2025 by authors

Ovaj rad se objavljuje pod licencom Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

* Attorney. E-mail: advokat.tijanakostic@gmail.com